

บทที่ 4

ความเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

คดีสิ่งแวดล้อม หมายถึง คดีที่มีลักษณะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทำให้ได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือเกิดความเสียหายต่อทรัพย์สิน ซึ่งถือเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมที่มีสิทธิในการฟ้องร้องให้ผู้กระทำความผิดชดเชยค่าสินไหม หรือกระทำการดำเนินการแก้ไขความเดือดร้อนหรือเสียหายตามขั้นตอนหรือวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้ ในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นการกระทำความผิดจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับการกระทำละเมิด ซึ่งมีบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญในการกระทำความผิด เมื่อมีคดีเกิดขึ้นจะต้องมีการพิจารณาตัดสินคดีโดยนำกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองหรือรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติ พืช สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิต การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การคุ้มครองดูแลสุขภาพมนุษย์ การจัดระเบียบสภาพแวดล้อมสภาพภูมิอากาศ ภูมิทัศน์ ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการพิจารณาตัดสินคดี ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

4.1 ความเป็นผู้เสียหายคดีสิ่งแวดล้อม

4.1.1 ผู้เสียหายโดยตรง (Direct Impact Person)

ผู้เสียหายโดยตรง (Direct Impact Person) หมายถึง บุคคลซึ่งเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากการที่มีผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และความเสียหายนั้นปรากฏทันทีที่ได้รับมลพิษ ซึ่งผู้เสียหายโดยตรงมีสิทธิฟ้องร้องดำเนินคดีผู้กระทำความผิด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ที่ได้บัญญัติไว้ว่า “ผู้เสียหาย หมายความว่า บุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้บัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6” เท่านั้น

4.1.2 ผู้เสียหายโดยอ้อม (Indirect Impact Person)

ผู้เสียหายโดยอ้อม (Indirect Impact Person) หมายถึง บุคคลซึ่งเป็นผู้ได้รับความเสียหายที่สะสมมลพิษในร่างกาย จากการที่มีผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และจะปรากฏความเสียหายในเวลาต่อมา ซึ่งสามารถวิเคราะห์ตามหลักระบาดวิทยาได้ว่า มลพิษที่เข้าสู่ร่างกายของมนุษย์นั้นสามารถสะสมอยู่ในร่างกายและใช้เวลานานเป็นปีกว่าจะปรากฏอาการของความเสียหายที่ได้รับ

ทำให้สิทธิในการฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายใช้เวลาที่ปัญหาหมอลพิษเกิดขึ้นมาได้ แต่หากจะใช้สิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 444 วรรคสอง ซึ่งได้บัญญัติว่า “ถ้าในเวลาพิพาทคดี เป็นพันวิสัยจะหยั่งรู้ได้แน่ถึงความเสียหายนั้น ได้มีแท้จริงเพียงใด ศาลจะกล่าวในคำพิพากษาว่ายังสงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษานั้นอีกภายในระยะเวลาไม่เกินสองปีก็ได้” ซึ่งการสะสมมลพิษสิ่งแวดล้อมคงต้องใช้เวลาานกว่านั้น จะทำให้กระทบต่อสิทธิของผู้เสียหาย

4.2 คดีสิ่งแวดล้อม

คดีสิ่งแวดล้อม เป็นคดีที่มีลักษณะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนจำนวนมาก ซึ่งการกระทำความผิดในลักษณะนี้คล้ายคลึงกับการกระทำละเมิด กล่าวคือ มีการกระทำของบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญในการกระทำความผิด ยกตัวอย่าง เช่น

4.2.1 คดีลักลอบล่าสัตว์ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร

ในคดีนี้เหตุเกิดจาก นายเปรมชัย วรรณสุข พร้อมพวกรวม 4 คน (จำเลย) เข้าไปลักลอบล่าสัตว์ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ซึ่งเจ้าหน้าที่พบของกลางเป็นซากเสือด่า ไก่ฟ้าหลังเทา เก้ง พร้อมอาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืน ซึ่งเป็นคดีที่เกิดจากการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ที่มีโทษทางอาญา ในส่วนของความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เป็นเขตพื้นที่ป่าที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน โดยการกำหนดให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐมีอำนาจหน้าที่ในการอนุรักษ์ ส่งเสริมและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เมื่อมีการละเมิด หรือมีการกระทำความผิดที่เกี่ยวกับสัตว์ป่าด้วยการล่าเสือด่า ไก่ฟ้าหลังเทา เก้ง ซึ่งเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง และอาศัยอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เมื่อมีการกระทำความผิดดังกล่าวเกิดขึ้น กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการดูแล และคุ้มครอง จึงถือเป็นผู้เสียหายโดยตรง ที่มีสิทธิฟ้องร้องดำเนินคดี และเรียกค่าเสียหายจากผู้กระทำความผิด แต่ในกรณีดังกล่าวข้างต้น ประชาชน ถือเป็นผู้เสียหายโดยอ้อม เนื่องจากสัตว์ป่ามีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ทางธรรมชาติ หากถูกล่าไปจนสูญพันธุ์จะส่งผลกระทบต่อประชาชนจากระบบนิเวศน์ที่เกิดความเสียหายจากการสูญพันธุ์ของสัตว์ป่า

4.2.2 คดีลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในป่าสงวนแห่งชาติดงระแนง และมีไม้สงวน (ไม้สัก-ไม้กระยา) ไว้ในครอบครอง เป็นคดีที่มีการกระทำความผิด

เป็นคดีที่เกิดจากการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ที่มีโทษทางอาญา ซึ่งกรณีดังกล่าวจากการตรวจค้นบ้านพักของนายอุดม และนางแดง เจ้าหน้าทีพบไม้สัก และไม้กระยา ซึ่งเป็นไม้หวงห้ามประเภท ก. เป็นจำนวนรวม 1,148 ท่อน เป็นเงินมูลค่ารวม 552,160 บาท ซึ่งถือเป็นหลักฐานชั้นสำคัญว่า จำเลยทั้งสองมีความเกี่ยวข้องกับการตัดไม้ทำลายป่า ศาลฎีกาพิพากษาจำคุกคนละ 5 ปี เนื่องจากการกระทำความผิดของจำเลย ส่งผลกระทบต่อสภาพนิเวศน์ทางธรรมชาติ และยากที่จะทำให้ป่าไม้ฟื้นคืนสมบูรณ์ได้ในเร็ววัน จึงถือเป็นเรื่องร้ายแรง และสั่งจำคุกทั้งคู่ทันที ในส่วนของความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ ป่าสงวนแห่งชาติดงระแนงเป็นป่าที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน โดยการกำหนดให้กรมป่าไม้ ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐมีอำนาจหน้าที่ในการอนุรักษ์ สงวน คุ้มครอง ฟื้นฟู ดูแลรักษา และส่งเสริมทำนุบำรุงป่า เมื่อมีการละเมิด หรือมีการกระทำความผิดเกี่ยวกับป่าไม้ ด้วยการลักลอบตัดไม้สัก ไม้กระยา ซึ่งมีกฎหมายประกาศให้เป็นไม้ประเภทหวงห้าม เมื่อมีการกระทำความผิดดังกล่าวเกิดขึ้น กรมป่าไม้ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการดูแล และคุ้มครอง จึงถือเป็นผู้เสียหายโดยตรงที่มีสิทธิฟ้องร้องดำเนินคดี และเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้ต้องหา แต่ในกรณีดังกล่าวข้างต้น ประชาชน ถือเป็นผู้เสียหายโดยอ้อม เนื่องจากป่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ หากป่าถูกทำลายลงย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เมื่อป่าไม้ถูกทำลาย จะส่งผลไปถึงดินและแหล่งน้ำด้วย เมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือน และที่ลุ่มในฤดูน้ำหลากพอลงถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมได้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธารทำให้แม่น้ำมีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อมาถึงระบบเศรษฐกิจและสังคม เช่น การขาดแคลนน้ำในการชลประทานทำให้ทำนาไม่ได้ผลขาดน้ำมาผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นต้น

4.2.3 คดีแม่เมาะ

เหตุละเมิดเกิดจากการที่โรงไฟฟ้าแม่เมาะของจำเลยที่ 14 มีการหยุดซ่อมเครื่องดักก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ จนเครื่องวัดคุณภาพอากาศที่ติดตั้งในห้องควบคุมเริ่มมีแนวโน้มแสดงค่าก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์สูงขึ้นอย่างรวดเร็วและช่วงเวลานั้นได้เกิดอากาศแปรปรวน ทำให้เกิดมลภาวะและทำให้พืช ผัก ของประชาชนในเขตอำเภอแม่เมาะได้รับความเสียหาย ซึ่งถือเป็นผู้เสียหายโดยตรงในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มีสิทธิฟ้องร้อง เรียกร้องค่าเสียหายจากผู้ที่เป็นบ่อเกิดแห่งความเสียหายได้ ซึ่งในคดีนี้ศาลพิพากษาให้จำเลยที่ 14 ชดเชยค่าเสียหายให้แก่ประชาชน เนื่องจากความเสียหายดังกล่าวได้ปรากฏ แต่หากประชาชนที่อยู่ในพื้นที่บริเวณดังกล่าวได้รับก๊าซซัลเฟอร์

ได้ออกไชด์ แต่ยังไม่ปรากฏอาการหรือความเสียหายขึ้น อาจถือได้ว่าประชาชนเหล่านั้นเป็นผู้เสียหายโดยอ้อมซึ่งยังไม่มีสิทธิฟ้องร้องดำเนินคดี

4.2.4 คดีลำนํ้าพอง

เหตุเกิดจากน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมรั่วไหลลงในลำห้วยโจด และลำนํ้าพอง ทำให้นํ้าเน่าเสีย จนเป็นเหตุให้ปลาที่ประชาชนเลี้ยงไว้ในกระชังตาย ในคดีนี้ศาลวินิจฉัยว่า ประชาชนทั้ง 7 ราย ที่เลี้ยงปลาในกระชังในลำนํ้าพองมีส่วนประมาทเลินเล่อก่อให้เกิดความเสียหายด้วย เนื่องจากไม่ได้รับอนุญาตจากกรมประมงตามพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 จึงกำหนดให้ฝ่ายโรงงานอุตสาหกรรมจ่ายค่าสินไหมทดแทนแก่ประชาชนทั้ง 7 ราย ที่ได้รับความเสียหายเพียงบางส่วนตามความร้ายแรงแห่งการละเมิด จะเห็นได้ว่าในกรณีนี้ประชาชนทั้ง 7 ราย ซึ่งถือเป็นผู้เสียหายโดยตรงมีสิทธิฟ้องร้อง เรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากผู้ที่เป็นบ่อเกิดแห่งความเสียหายได้ แต่หากประชาชนที่ได้ใช้นํ้าที่ไหลมาจากที่เกิดเหตุดังกล่าว แต่ความเสียหายนั้นยังไม่ปรากฏขึ้น อาจถือได้ว่าประชาชนเหล่านั้นเป็นผู้เสียหายโดยอ้อม

4.2.5 คดีบ่อขยะราชาเทวะ

การจัดการขยะเป็นอำนาจหน้าที่การจัดการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเจ้าหน้าที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ ในการกำกับดูแลการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะ ซึ่งในคดีนี้ ศาลปกครองสูงสุดวินิจฉัยว่า ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 6 ขออนุญาตนำขยะมูลฝอยมาฝังกลบในท้องที่ จังหวัดสมุทรปราการ ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ซึ่งมีหน้าที่ตรวจสอบว่าที่ดินตามที่ขออนุญาตนั้น ถูกกำหนดห้ามใช้ประโยชน์เพื่อกิจการดังกล่าวตามกฎหมายว่าด้วยการผังเมืองหรือไม่ แต่ไม่กระทำการดังกล่าวหน้าที่ของตน ซึ่งการที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 6 ขอให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดการใช้ที่ดินในเขตผังเมือง เพื่อให้สามารถประกอบกิจการกำจัดมูลฝอยได้ตามกฎกระทรวงนั้น การแก้ไขข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินของผังเมืองรวมสมุทรปราการ เพื่อให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 6 สามารถประกอบกิจการกำจัดมูลฝอยได้ในบริเวณที่ดินดังกล่าว ไม่เป็นการแก้ไขปรับปรุงผังเมืองรวมเพื่อประโยชน์แห่งรัฐ แต่เป็นเพื่อประโยชน์ของตนเอง ดังนั้นการที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ดำเนินการขอให้มีการแก้ไขข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินของผังเมืองรวมจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 6 สามารถประกอบกิจการกำจัดมูลฝอยได้ในที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง ในลักษณะดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการละเลยในการบริหารราชการ โดยไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการผังเมืองตาม พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 และไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์เพื่อลดหรือขจัดมลพิษตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 อีกทั้งผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ยังปล่อยให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ออกใบอนุญาตให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 6 ประกอบกิจการกำจัดมูลฝอยโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชนตลอดมา

อันเป็นการไม่กำกับดูแลให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ปฏิบัติราชการให้เป็นไปตามกฎหมาย การกระทำของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ดังกล่าวจึงเป็นการละเลยต่อหน้าที่ตาม พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 ซึ่งในคดีนี้มีคำพิพากษา ให้เพิกถอนใบอนุญาตของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ที่อนุญาตให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 6 ประกอบกิจการกำจัดมูลฝอย แต่เพื่อมิให้การเพิกถอนมีผลกระทบต่อการจัดทำบริการสาธารณะอันจะมีผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนรวม จึงให้การเพิกถอนมีผลนับแต่วันที่พ้นกำหนดเก้าสิบวันนับแต่วันที่มิคำพิพากษา ทั้งนี้ในระหว่างระยะเวลาดังกล่าวที่คำพิพากษายังไม่มีผลบังคับ ให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 และที่ 5 ควบคุมดูแลผู้ถูกฟ้องคดีที่ 6 ให้ถือปฏิบัติตามกฎหมายและเงื่อนไขที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 กำหนดไว้ท้ายใบอนุญาตดังกล่าว รวมทั้งคำแนะนำของกรมควบคุมมลพิษโดยเคร่งครัด และเมื่อการประกอบกิจการของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 6 สิ้นสุดลงแล้ว ให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 5 ควบคุมดูแลให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 6 จะต้องทำการตรวจสอบดูแลรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณสถานที่ฝังกลบมูลฝอยเป็นระยะเวลาหนึ่งปีหลังจากสิ้นสุดสัญญาแล้วโดยเคร่งครัด จากกรณีข้างต้น การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ ซึ่งสร้างความเดือดร้อนรำคาญให้กับประชาชนในพื้นที่ จึงถือว่าประชาชนในพื้นที่นั้นเป็นผู้เสียหายโดยตรงในคดีนี้ และโดยเหตุที่เป็นการฟ้องผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหายซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงต้องฟ้องคดีต่อศาลปกครอง เนื่องจากกรณีดังกล่าวข้างต้นเป็นการใช้อำนาจหน้าที่โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย